

A. Sz. C S I K O B A V A :

A szovjet nyelvtudomány állapota és feladatai I.V. Sztálin utmu-
tatásainak fényében.

(Felszólalás a főiskolák dolgozóinak Moszkvában 1950. augusztus 21-én a nyelvtudomány kérdéseiről tartott összszövetségi értekez-
letén.)

Az 1950. év úgy vonul be a szovjet nyelvtudomány történetébe, mint a gyökeres fordulat éve.

Ennek a fordulatnak a tartalmát és jellegét két tény határozza meg:

Először: véget ért a jafetita elmélet lényegéről immár több mint 20 éve tartó vita. N.J.Marr akadémikus jafetita általános nyelvészeti elmélete, vagy az u.n. "új nyelvelmélet", amely önmagát - önkényesen - materialista, marxista-leninista nyelvelméletnek nevezte, vulgáris materialista zürzavarnak bizonyult. Visszautasítottuk a Marr-elméletnek azt a törekvését, amely a nyelvtudományban való egyeduralomra irányult. Ezzel elhárult a fő akadály a szovjet materialista nyelvészet fejlődésének útjából.

Másodsor: tudományos, materialista magyarázatot kaptak a nyelv és a nyelvtudomány központi kérdései.

A szovjet nyelvészetben bekövetkezett gyökeres fordulat I.V. Sztálin elvtárs nevéhez fűződik.

I.V.Sztálin elvtárs a vita során közzétett munkáiban kellőképpen jellemezte Marr akadémikus jafetita elméletét. Ugyanezekben a munkákban lefektette a nyelvészet alapvető kérdéseinek tudományos marxista alapját. Így tehát a nyelvészet új korszaka a - sztálini korszak.

Sztálin elvtárs három feladatra mutatott rá, amelyeket a szovjet nyelvészetnek meg kell oldania, hogy leküzdje a pangást és rendszeresen fejlődjön:

az első feladat - Marr hibáinak kiküszöbölése

a második feladat - az araksejevizmus megszüntetése és
a harmadik feladat - a marxizmus meghonosítása a nyelvtudományban.

Tökéletesen világos, hogy ez a harmadik feladat az alapvető feladat. Ami az előbbi kettőt illeti, azok elengedhetetlen feltételei annak, hogy ezt az alapvető feladatot megoldhassuk. Azért elengedhetetlen feltételei, mivel Marr hibáinak kiküszöbölése nélkül és az araksejevi rendszer kiirtása nélkül a marxizmusnak a nyelvtudományban való meghonosítása nagy nehézségekkel járna.

Az araksejevizmus a nyelvészetben nem véletlen jelenség. Az araksejevizmus szervezően összefügg N.J.Marr vulgáris materializmusával. N.J.Marr tudománytalan, vulgáris materialista elmélete, amely önmagát a nyelvi kérdések tudományos, marxista-leninista felfogásaként tüntette fel, természetesen nem szerezhette meg magának az egveduralmat - amire ez a tanítás törekedett - a tudományban elfogadott módszerekkel. Mivel tudományos szempontból helytelen volt s az uralomért harcolt, helytelen s a tudományban megengedhetetlen eszközöket szült; az igaztalan ügyet ugyanis igaz úton nem védelmezhetette volna. Ezért ez a két kérdés - az araksejevizmus megszüntetésének kérdése és Marr tévedései kiküszöbölésének kérdése - belső kapcsolatban áll egymással és - megoldásuk éppen csak kölcsönös összefüggésükben képzelhető el.

Marr akadémikus kijelentette, hogy a nyelveknek eredetük, eredeti anyaguk szerinti rokonsága s ezzel a rokonsággal kapcsolatosan a nyelvek genealógiai osztályozása - faji fogalmak.

A genealógiai osztályozás - Marr szerint - faji osztályozás. A "faji osztályozás" Marr követőinek szájában átalakult fajelméletivé. I.V.Sztálin munkáinak megjelenése óta kétségtelenné kell tartanunk, hogy a nyelveknek eredetük szerinti rokonsága nem faji fogalom és semmi köze sincs a fajelmülethez. Az eredet szerinti nyelvi rokonságot és a genealógiai osztályozást nem kell elvetni. A nyelveknek eredetük szerinti rokonsága és a genealógiai osztályozás megmaradnak a szovjet nyelvészetben, annak ellenére, hogy N.J.Marr és tanítványai egyiket is, másikat is csaknem negyedszázadon keresztül tudománytalannak, fajelméleti fogalomnak bélyegezték.

Az összehasonlító-történeti módszert, azt a módszert, amelynek segítségével a nyelvek rokonságát megállapították. Marr akadémikus "formálisnak" minősítette s ezzel a "formális" módszerrel a paleontológiai módszert, az elemek szerinti analízis módszerét állította szembe. Kiderült, hogy az összehasonlító-történeti módszer nem formális. És, eltekintve azoktól a hibáktól, amelyek ebben a módszerben megvannak, ez a módszer megmarad a szovjet nyelvtudomány fegyvertárában. Ezt a módszert nem elutasítani, hanem tökéletesíteni kell.

Marr akadémikus megtámadta a genealógiai osztályozást és a nyelveknek eredetük szerinti rokonságát, megtámadta az összehasonlító-történeti módszert s ezzel megtisztította az utat a nyelvek stadiális osztályozása és a négyelemes analízis számára. I.V.Sztálin

bebizonyította, hogy éppen a négyvelemes analízis elfogadhatatlan. A nyelvek stadiális osztályozását és a "röbbanásokat", amelyeken ez az osztályozás alapul, a tudomány nem igazolja.

Ami a négyvelemes analízist illeti, azt I.V.Sztálin találóan a kávézaccból való jósolgatáshoz hasonlította.

N.J.Marr tételét a hangnyelvnek a mágusok osztályszempontból differenciált körében való keletkezéséről, természetesen, a szovjet nyelvtudomány nem fogadhatta el. Ez a tétel tarthatatlan.

N.J.Marr tétele a nyelv osztályjellegéről kategorikusan azt állította, hogy minden nyelv osztályjellegű, osztályonkívüli nyelvek nincsenek. A szovjet nyelvtudomány ezt a tételt is elutasította.

Ézzel szemben megmarad a szovjet nyelvtudományban az a tétel, amelyet I.V.Sztálin fejtett ki és alapozott meg: osztálynyelvek nincsenek.

N.J.Marr abból a tételből indult ki, hogy a nyelv felépítményjellegű. N.J.Marr a nyelv összes kategóriájában - még a viszonyzóokban is - a társadalmi kölcsönhatások tükröződését látta. A kérdés ilyen magyarázatát természetesen nem lehet tudományosnak tartani. Pedig, amennyiben Marr akadémikus a nyelvnek a termelés-től való függéséről beszélt, azt hinné az ember, hogy a nyelv felépítmény-jellegére vonatkozó kérdés feltevésének van bizonyos alapja.

I.V.Sztálin munkái tisztázták, hogy Marr elméletében nemcsak kérdés megoldása, hanem a kérdés felvetése is helytelen. Ezt a körülményt még azok a szakemberek sem vették tekintetbe, akik a legszélsőségesebb kritikai álláspontot képviselték Marr tanításával szemben. Csak Sztálin elvtárs, aki a reá jellemző világgal, elmélyültséggel értelmet az alap és felépítmény fogalmát és elemezte azzal kapcsolatban a nyelvet, csak Sztálin elvtárs világította meg végérvényesen a kérdés feltevését s csak ő adta meg a kérdés tudományos marxista megoldását.

Illyen módon az a helyzet, hogy N.J.Marr új nyelvelméletének egyetlen elméleti tétele sem bizonyult beigazoltnak. N.J.Marr új nyelv-elmélete, noha azt tartották az ögvedüli marxista nyelvelméletnek, tökéletesen nem-marxista elméletnek bizonyult. Ez oly valószínűtlen, hogy felmerülhet a kérdés: miképpen történhetett ez meg?

Erre vonatkozólag tesztek néhány észrevételt.

Az orosz nyelvben van két szó: az egyik - "szkazaty" (mondani), a másik "dokazaty" (bebizonyítani). Az oroszban mindkét szó alapszava ugyanaz = kazaty.). Mondani mindent mondhatunk, ami eszünkbe jut; bebizonyítani távolról sem lehet mindent. Csak azt ismerik el tudományosnak, ami be van bizonyítva. Ezért az, ami be nem bizonyított, ami bebizonyítatlan s méginkább, ami be nem bizonyítható, az nem tudományos. Ez elemi dolog. De ez az elemi körülmény döntő jelentőségű. Nélküle semilyen tudománynak sem lehet sem elméleti, sem gyakorlati jelentősége.

A nyelvtudomány történetében nincs még egy tudósunk, aki olyan sokat mondott volna, mint Marr akadémikus mondott, és a mondot-
takból olyan keveset bizonyított be, mint Marr akadémikus; Marr
csak beszélt, beszélt, szenvedélyesen, elragadtatott formában,
de - nem bizonyított.

Marr tudományos működésének fejlődésében azonban két különböző
időszakot különböztethetünk meg. Az első időszak az, amelyben
Marr akadémikus még bizonyított, amikor még szükségesnek tartotta,
hogy tételeit bebizonyítsa. Ez volt az az időszak, amikor Marr
akadémikus az ó-örmény nyelvet, ó-gruz nyelvet, a csan (laz. -
Ford.) élő nyelvet, szvan nyelvet, abhaz nyelvet és Dagesztán
néhány nyelvét tanulmányozta, - még hozzá azzal a szenvedélyessé-
ggel és fáradhatatlansággal, ami munkásságát általában jellemezte.
Marr legjobb munkái ehhez az időszakhoz fűződnek - nem azért,
mert azokban minden be van bizonyítva (azokban is sok a vitatható),
hanem azért, mert mindent bizonyít. Marr tudományos tekintélye
éppen ezeken a munkáin, a kaukázológus Marr munkáin alapszik.

Marr tudományos működésének van egy másik időszaka is, van egy,
ha szabad így mondani, másik Marr is. Az nem bizonyít. Az csak
kijelent, csak rámutat, sőt időnként parancsolgat is. (Visszaad-
hatatlan gunyos szójáték: dokazivatj, viszkazivatj, ukazivatj,
prikazivatj - valamennyinek ugyanaz az alapszava. - Ford.) És
éppen ezzel az időszakkal függ össze az u.n. "új nyelvelmélet",
az elemekről szóló hirhedt tanításával egyetemben. Más tudomány-
ágak képviselőivel nehéz lenne elhitélni, hogy olyan közismert
tudós, közismert nyelvész elméletében, mint Marr, helyet foglal-
hatott a négy nyelvészeti elemről szóló tétel. Néha ezt a tételt
mint feltevést próbálták magyarázgatni. Nem, ez nem hipotézis,
hanem a kutatás alapvető instrumentuma. N.J.Marr azt mondta,
hogy az elemekre való bontás nélkül semmilyen összehasonlítás
sem képzelhető el. Következésképpen, az elemek szerinti analízis
nélkül lehetetlen a tudományos kutatás. Négy ilyen elem van és
a földgolyó minden nyelvének összes szavában - Marr szerint -
nemcsak valaha léteztek ezek az elemek, ezeket ma is megtalál-
hatjuk bennük, és nemcsak megtalálhatjuk, meg is kell találjunk.
Ez a kutatás elengedhetetlen föltétele.

De honnan tudjuk, hogy éppen négy elem volt? Ki bizonyította be,
hogy mindan ezekből az elemekből áll? Még inkább, hogy ezeket
most is megtalálhatjuk? Ezt soha senki nem bizonyította be. Marr
nyelvelmélete ezen a tételen alapult, - de ezt az alaptételt nem
bizonyították be, nem is próbálták bebizonyítani.

Marr egyik munkájában így beszélt: vannak dolgok, amelyeket nem
bebizonyítani kell, hanem megmutatni.

Ilyen módon N.J.Marr elmélete olyan tételen alapszik, amelyet
nemcsak hogy nem bizonyítottak be, de amelyet nem is próbáltak
bebizonyítani, mivel bebizonyíthatatlan.

Ismeretes, hogy az elemek kérdése gyakran volt vita tárgya. Mond-
hatjuk-e, hogy könnyű volt lemondani ezekről az elemekről? Marr
követői nem mondhattak le róluk. Miért? Ezek nélkül az elemek

nélkül N.J.Marr új nyelvelmélete lehetetlen volt. De ezekkel az elemekkel a szovjet nyelvészet is lehetetlenné vált s nemcsak a szovjet nyelvészet, hanem általában a tudomány és a tudományos gondolkodás.

Ilyenmódon N.J.Marr tekintélve, a kaukazológus Marr tekintélve, azé a Marré, aki bizonyított, aki szenvedélyesen és fáradhatatlanul tanulmányozta a nyelveket, azé a Marré, aki a maga tétéleit bizonyította is, erősen támogatta Marrrt, az u.n. "új nyelvelmélet" szerzőjét, azt a Marrrt, aki nem bizonyított, hanem csak kijelentgetett. Ha nincs meg ez a tekintély, ha Marr rögtön a század elején a maga négy elemével áll elő, aligha akadt volna valaki, aki ráhallgat, aligha sikerült volna N.J.Marrnak össze-zavarnia a szovjet nyelvtudományt.

N.J.Marr akadémikus a maga elméletét marxista elméletnek kiáltotta ki, az egyetlen elméletnek, amely összhangban áll hazánk szocialista építésével és kulturforradalmával.

"A jafetita elméletet - írta N.J.Marr - a marxizmus jellemzi, a jafetita elmélet képviseli ... a marxizmus kifejtését és igazolását a nyelvtudomány terén". 1)

"Az új nyelvtudományi elmélet módszere az egvedüli marxista-leninista módszer". 2)

"Az új nyelvelmélet ... nemcsak forradalmi, hanem materialista is, dialektikus is." 3)

"A régi, indoeurópai és az új, jafetita nyelvtudomány közt nyelvészetiileg feltárt kienyesztelhetetlen ellentmondás csupán a mai társadalmi-gazdasági ellentmondások időszerű materialista antitézisének visszatükröződése, amely a jelenben - mint a múltban a nyelvteremtés - az osztályharcot jelzi; ezt a marxizmus derítette fel, amelynek az új nyelvelmélet alkotórészévé válik s amely a jelenkor gyermeke..." 4)

És így tovább, és így tovább.

Az elmélet értékelése, mondanunk se kell, igen hizelgő. Ezt az értékelést maga N.J.Marr nyújtja a saját elméletéről. Rendszerint nem szokás, hogy ilyen kérdésekben maga a szerző lépjen fel döntőbíróként.

Más nyelvész-szakemberek közül, vagy ami még fontosabb, más társadalomtudományi szakemberek közül vajjon ki támogatta azt az ostoba tételt, hogy Marr jafetita elmélete, az új nyelvelmélet a marxizmus-leninizmus tükröződése a nyelv területén? Fricse akadémikuson kívül, aki néhány általánosságot mondott ebből az alkalomból, és Pokrovszkij akadémikus történészen kívül - senki.

Furcsán hangzik ez a tétel is: "Ha Engels még közöttünk élne, akkor most minden kommunista főiskolás foglalkoznék Marr elméletével, mert ez az elmélet bejutna a történelem marxista értelmezésének vasveretű kelléktárába." 5)

Ez a "ha Engels közöttünk élne". Nos hát aztán, ha egyszer Engels nincs az élők sorában, akkor többé nem lehet megállapítani, hogy mi az, ami marxista, s mi az, ami nem-marxista? Furcsa megállapítás, de más megállapításokkal nem is találkozunk. Vannak még, persze, megállapítások magától Marr akadémikustól; ezeket fentebb idéztük.

Igy vélekedett Marr önmagáról, a saját elméletéről. De hogy N.J.Marr miként vélekedett a többiről, amelyek az ő elméletével nem állnak összhangban, azt megítélhetjük néhány jellemző kijelentéséből. Itt van N.J.Marr "Miért oly nehéz elméleti nyelvésznek lenni?" című munkája. Ea csak a címe után megvünk is, elképzelhetjük, hogy kétszeresen elméleti síkon fejttegeti a kérdést.

E cikk értelme valójában még sokkalta sajátosabb; ez a következő, a befejezésbe foglalt szavakban fejeződik ki: "Az új nyelv-elmélet elfogadásának legnagyobb nehézsége nem abban rejlik, hogy sok nyelvet kell ismerni, hogy meg kell birkózni a nyelvi jelenségek bonyolult feladataival, az anyagi kultúra történetével, a társadalmi rendszerek és világnézetek formáival, s még inkább nem abban, hogy el kell sajátítani az új tanítás technikáját, azt a technikát, amely a világ valamennyi nyelvét négy elemre vezet vissza, s amely számításba veszi a különböző keresztvezések következményeit.

Kivételes jellem számára a nehézség abban áll, hogy el kell sajátítani az új gondolkodást, amelyet az új nyelvelmélet megkövetel, mivel ez azt jelenti, hogy urrá kell lennie önmaga felett, le kell győznie önmagát -, hisz az ember gondolkodó lény - és a saját gondolkodásától megválni a hagyomány szerint annyi, mint lemondani önmagáról, elszakadni önmagától. Az új nyelvelmélet nemcsak a régi tudományos, hanem régi társadalmi gondolkodásról való lemondást is megköveteli. Ime, ezért oly nehéz nyelvészteoretikusnak lenni." 6)

Ez azt jelenti: fogadd el, hogy az összes nyelv négy elemből áll, mert ha nem, akkor a régi társadalmi gondolkodás képviselőjének fognak kikiáltani !

Nem kevésbé jellemző N.J.Marr akadémikus következő kijelentése: "Nagy az aratás, de nincsenek aratók. Hol vannak hát az utitársaink? kérditek. Csak egyet mondhatok: most elmentek valahová. A régi tanítást szétbomlasztó jafetita elmélet magvai elől nem lehet elmenekülni semmilyen országba, semmilyen - se belső, se külső - tudományos emigrációba." 7)

Tehát, ha N.J.Marrnak hihetünk, a jafetita elmélettel szemben tanúsított kritikai magatartás egyértelmű a tudományos emigrációval.

Vagy vegyük pl. N.J.Marr akadémikus ilyesféle panaszkodását: "Az ideológiai fronton folyó osztályharc jelen pillanatában egyáltalán nem lepődöm meg a jafetidológiát érő szenvedélyes támadásokon és azokon a különféle aknákon, amiket alája raknak. Engem néhány marxistának a közömbössége lep meg s az, hogy egy táborban találni őket az új nyelvelmélet ellenségeivel." 8)

Sőt, a marxisták is ebbe a kategóriába, a régi társadalmi gondolkodásuk kategóriájába kerülnek, ha nem értenek egyet N.J.Marr nem-marxista elméletével.

Azok után, amiket fentebb elmondottunk, aligha lehet csodálkozni azon, hogy N.J.Marr u.n. "új nyelvelmélete", amely egveduralmi helyzetre törekedett a szovjet nyelvészetben, nem riadt vissza semmiféle eszköztől s hogy ez az új nyelvelmélet - elutasítva a tudományos viták megoldásának általánosan elfogadott módszereit - minden eszközt megragadott, ami az adott esetben éppen keze ügyébe került, csakhogy befeketítse ellenfeleit és kiharcolja magának az egveduralmat.

Az arakcsejevi rendszer Marr tudománytalan elméletének törvényszerű szüleménye.

Annak a "metodusnak" a jellemzésére, amellyel Marr tanítványai és követői a tudományos vitákat vezették és a vitás kérdéseket megoldották, engedjék meg, hogy egy idézettel szolgáljak:

"Marrnak a nyelvről szóló materialista tanítása - írja I. Mescsanvinov akadémikus "A nyelvtudomány állásáról" c. cikkében - izmosodik és tekintélye gvarapodik. Híveinek száma a Szovjetunió egész óriási területén nőttön-nő. De mégis vannak akadályai, hogy a tanítás még szélesebb körben terjedjen. Mielőtt felszólalásomat befejezném, kitérek azokra a fő irányokra, amelyek ezzel a tanítással ellentétben állnak és amelyek akadályai annak, hogy a tanítás tovább fejlődhessen és hogy a kutatói munkába és az iskolába jobban behatolhasson. Röviden áttekintem és összefoglalom ezeket.

Egyfelől még mindig hangzanak el olyan kijelentések, hogy N.J.Marrnak a nyelvről szóló materialista tanítása csak kísérlet s még hozzá sikertelen kísérlet a marxizmus-leninizmus módszereinek alkalmazására. Marr tanítását mechanikus materializmusnak minősítik (A.Sz.Csikobava). Állításukat N.J.Marr elévült munkáira alapítják, amelyekről ő maga is azt tartotta, hogy feltétlenül át kell őket dolgozni." 9)

Persze, itt nincs kimutatva, hogy N.J.Marrnak melyek azok "az elévült munkái", amelyeknek az átdolgozását maga a szerző, N.J.Marr is "feltétlenül szükségesnek tartotta", csak éppen nem ért rá átdolgozni, de lám, A. Csikobava éppen ezeknek az elévült munkáknak az alapján minősíti Marr elméletét mechanikus materializmusnak. Vajjon I.I. Mescsanvinov miért nem sorolja fel ezeket az elévült munkákat? Azért, mert ilyen munkákat megnevezni nem tud: "Az általános nyelvészet"-ben A. Csikobava N.J.Marr akadémikusnak éppen élete utolsó éveiből származó munkáit, N.J.Marrnak azokat a nézeteit elemzi, amelyek mellett élete végéig kitartott (elemek szerinti analízis, a nyelv stadiális osztályozása, osztályjellege...). Mindezt nagyon jól tudja I.I. Mescsanvinov akadémikus is, de ez nem akadályozza meg, hogy minden alap nélkül súlyos vádat emeljen ellenem: A. Csikobava eltorzítja N.J.Marr akadémikus tanítását. Természetesen, később már olyan személyek is akadnak, akik - nem törődve a stilus választékosságával -

azt mondják: A. Csikobava ócsárolta N.J.Marr akadémikust (G. Szergyucsenko). Ez sem ismeretlen I.I.Mescsanvinov akadémikus előtt.

Vagy még egy példa:

"Másfelől - írja I.I.Mescsanvinov akadémikus - azt állítják, hogy N.J.Marr tanítása nem szovjet nyelvtudomány, hogy a szovjet nyelvtudományt az ő tétéleitől függetlenül kell megalkotni. És ha a nyelvről szóló új tanítás szovjet alkotás is, mivel a Szovjetunióban keletkezett, akkor sem ez az egyetlen (V.V.Vinogradov, M.V.Szergievszkij). Ugyanekkor azonban nem mondják meg, hogy a Szovjetunióban egy más nyelvészeti iránynak milyen módszertani alapelvek szerint kell kifejlődnie. Nem mondják meg, hogy milyen más szovjet nyelvtudomány létezik, amely megfelelné a nyelvről szóló marxista-leninista tanítás megalkotása feltételeinek." 10)

I.Mescsanvinov akadémikus tudja, hogy a szovjet nyelvészetet a materialista dialektika elvein, a marxizmus klasszikusainak alapvető munkái alapján kell felépíteni. I.Mescsanvinov akadémikus nagyon jól tudja, hogy V.Vinogradov éppen ezt követeli.

De I.Mescsanvinov akadémikus ezt elhallgatja s ezzel lehetőség ad F.P.Filin professzornak, hogy megvádolja V. Vinogradov akadémikust azzal, hogy Vinogradov felmagasztalja mestere, Sahmatov módszertani koncepcióját, ezt a velejéig idealista és a polgári-liberális nyelvtudósra jellemző koncepciót. "Ráadásul - Filin professzor nem bírja megállni, hogy hozzá ne tegye - Sahmatov, mint "közéleti szereplő", tagja volt a kadét-párt központi bizottságának." 11)

És ugyanott az I.I.Mescsanvinov beszámolója nyomán hozott határozatban mindenre megtalálják a megfelelő kifejezést:

"Meg kell jegyeznünk, hogy a szovjet materialista nyelvtudomány eddig minden vitathatatlan eredménye mellett sem jutott el odáig, hogy végleg megsemmisítse a reakció erőit, amelyek a nyelvtudományban a mai napig is működnek. A reakciós nyelvészek egészen a legújabb időkig kitartanak a forradalom előtti liberális-burzsoá nyelvtudomány országunkban már idejét múlt hagyományai mellett és szolgailag majmolják a saussureizmus és strukturalizmus rothadt elméleteit, amelyek az utóbbi két évtizedben a külföldi burzsoá nyelvtudósok körében divatban voltak. Az ehhez az irányhoz tartozó nyelvészek (V.V.Vinogradov akadémikus, M.N. Peterszon, G.O. Vinokur, A.A.Reformatszkij, R.I.Avanyeszov, P.Sz. Kuznyecov, V.N. Szidorov, A.Sz.Csikobava professzorok és mások) vezettek és vezetnek harcot a szovjet materialista nyelvtudomány ellen idealista és az élettől távol álló nézeteik hirdetésével. Ezek a nyelvtudósok, külföldi nyelvészek, elsősorban de Saussure, továbbá külföldi fonológusok, vagy a liberális burzsoá nyelvtudománynak a forradalom előtti Oroszországban szerepet játszott képviselői (Fortunatov, Sahmatov) nevét írják zászlójukra. A reakciós nyelvészek kezében nagy szervezeti lehetőségek összpontosulnak. Felelős állások egész sorát foglalják el a vezető fakultásokon és katedrákon, ők a minisztériumok ta-

nácsadói, a kiadóvállalatok recenzensei, ők a tanterv összeállítói és mivel kezükben van a "Russzkij jazik v skole" ("Az orosz nyelv az iskolában") c. folyóirat, be tudták csempészni sajtónkba a számunkra idegen szempontok szerint írott tankönyveket és segédkönyveket, tudományos kiadványokat tudtak szerkeszteni, nagyszámu aspiránst tudtak nevelni az élenjáró szovjet nyelvtudomány iránt ellenséges szellemben." 1?)

Itt már ügyet sem vetnek a stilusra: figyelmük középpontjában a szervezeti kérdések állnak: eltávolítani őket az általuk betöltött állásokból, ne adjunk lehetőséget nekik, hogy tankönyveket és segédkönyveket irjanak, szüntessük meg a lehetőségét, hogy ők neveljék az aspiránsokat ... És mindez "A nyelv és gondolkodás intézete" tudományos tanácsának határozatai közt!

És mit tesz erre a Felsőoktatásügyi Minisztérium? Itt a tudományos tanácsok határozatai helyett már a hasonló tartalmu parancsok jelennek meg.

Elvtársak, van egy népi közmondás -

aki a multat emlegeti, annak kiesett a szeme. De ha e pontnál mégis meg kell állnunk, akkor ez nem véletlen, akkor arra megvannak az okaink.

Sztálin elvtárs hozzászólása után, amely kézzelfoghatóan megmutatta, hogy mi az, ami a nyelvészetben marxista, tudományos, materialista és mi az, ami nem-marxista, tudománytalan és nem-materialista, - Marr követői nyilatkozatokat tettek közzé hibáikról; ezekben a nyilatkozatokban jellegzetes hang vonul végig: a hibákért N.J.Marr felelős, mi semmiről sem tehetünk. Például N. Jakovlev professzor körülbelül így ír: az én alapvető tévedésem abban rejlik, hogy nem bíráltam Marrrt, ahogy kell. Ez azt jelenti: mindezt abban lehet összefoglalni, hogy N.J.Jakovlev professzor nem bírálta N.J.Marrrt a kellő mértékben. De hát bírálta-e egyáltalán vagy nem bírálta Marrrt az illető szakember? Nyilatkozatából ítélve az tűnik ki, hogy bírálta. És ezt ugyanaz a Jakovlev professzor írja, aki minden bűnnel megvádolt mindenkit, aki bírálattal illette Marr tanítását, ugyanaz a Jakovlev, aki a legmintaszerűbb arakcsejevi alak volt. Ilyen módon hát a következő metódust kapjuk: "Felmagasztalni Marr hibáit - ez nem helyes. Inkább szidni fogom Marrrt - az gyakorlatilag kényelmesebb!"

Amikor Marrrt dicsérték, nem az ügy érdekeit nézték, hanem a karrierjüket; amikor Marrrt szidják - ugyanezt teszik.

Ez az elmélet és gyakorlat összefüggésének sajátos magyarázata: ennek a magyarázatnak semmi köze sincs a marxista-leninista ideológiához, a szocialista szovjet tudományhoz, e tudomány alapelveihez és erkölcséhez.

Tudományos munka közben senki sincs bebiztosítva a hibák ellen, mindenkinek vannak hibái. Természetesen, nem illik velük dicsekedni, a hiba nem kívánatos dolog, de nem - szégyen.

A hazugság - az válik a tudományos dolgozó szégyenévé.

A hibát egy lényeges ismertetőjel különbözteti meg a hazugságtól. Aki hibát követ el, azt gondolja, hogy igaza van, de később kiderül, hogy nincs igaza. Aki hazudik, az tudja, hogy nincs igaza, de a hazugságot mégis igazságnak tünteti fel.

Kérdem én, akad-e olyan szakember, aki nem értené meg, hogy az elemekről szóló tanítás tudományosan nincs megalapozva? Hát van olyan szakember, aki ezt nem érti?

Marr követői, akik védelmezték ezeket az elemeket, tudták, hogy az elemekről szóló tanítás messze túlmegy a tudomány határain és mégsem átallották az elemekről szóló tanítást szovjet nyelvészetnek nevezni s ezzel a szovjet nyelvtudományt diszkreditálni.

Új tanév kezdődik és megkezdődik a szovjet nyelvtudomány új szakaszának első éve is. A nyelvészeti tantárgyak előadói ismét találkoznak hallgatóikkal. Lesznek nehézségek. Itt vannak ugyan Sztálin elvtárs alapvető munkái, azonban nincs nyelvtudományi tankönyvünk. Gruziában (gruz nyelven) van tankönyv, de a Szovjetunióban általában nincsenek nyelvészeti tankönyveink.

Mivel tankönyv nincs, ezért a tantárgy előadójára rendkívül nagy felelősség hárul.

Nem volt nehéz hosszú évek során át általános nyelvészeti előadásokat tartani, nem volt nehéz mindenféle "ugrásokról", "robbanásokról", "felfordulásokról" beszélni, az anyag ismerete nélkül nem volt nehéz általános frázisokkal, zajos és üres fecsegéssel kérkedni.

Ennek az eredménye körülbelül ez lett: a hallgatók kezdtek nem hinni előadó- vezetőiknek; a legtöbb esetben szkeptikus magatartást tanúsítottak. Rosszabb esetben a vezetőnek sikerült elérnie, hogy a hallgató épp az ellenkezőjéről volt meggyőződve annak, amit a vezető bizonygatott.

Ha aztán még azt is tekintetbe vesszük, hogy ezeknek a vezetőknek a szavaira a marxizmus-leninizmus nevében esküdtek, akkor tökéletesen világos előttünk, hogy milyen súlyos következményekkel járt az a felelőtlenség.

N.J.Marr követőinek könnyű volt nyelvészetet előadni, de ezeknek az elvtársaknak most nehéz nyelvészeti előadást tartani, nehéz lesz leszokniuk azokról a lármás és üres szavakról, amelyek oly sok kárt okoztak s amelyektől meg kell szabadulni.

Ez a lármás, üres fecsegés összeegyeztethetetlen a marxizmus meghonosításával a nyelvtudományban; ez a lármás, üres fecsegés összeegyeztethetetlen az idealizmus ellen vívott harccal, a vulgáris materializmus ellen vívott harccal.

Az előttünk elhangzott előadásban, továbbá a vitákban csak a filológiai fakultásokról volt szó. De a nyelvészet kérdései nemcsak a filológiai fakultások munkáját - tudományos és oktatás-módszertani munkáját - érintik.

A jelenlévők jól tudják, hogy Marr négyvelmes analízisét széleskörűen alkalmazták az etnográfiai kutatásokban, széleskörűen alkalmazták a történeti, főleg őstörténeti kutatásokban, a régészek munkáiban. Ismeretes az is, hogy az elemekről szóló kérdés némely filozófus-szakember helyeslésével is találkozott.

Amikor javítani akarunk a dolgon, nem szabad megfélekednünk a dolgok állásáról a néprajzi, történeti, régészeti s részben a filozófiai diszciplínákban.

N.J.Marr a rá jellemző sajátos élességével formulázta meg a nyelvészet feladatait, mondván, hogy a nyelvészet - a nyelvről és gondolkodásról szóló tudomány.

Miért? Azért, mert a nyelvet nem lehet elválasztani a gondolkodástól. Ebből adódik, hogy a nyelvészet nemcsak a nyelv tanulmányozását, hanem az egész lélektant és filozófiát is felöleli.

A nyelv és a gondolkodás egysége, természetesen, nem szolgálhat ilyen következtetés alapjául. A nyelv és a gondolkodás egysége nem jelenti a nyelv és a gondolkodás azonosságát. Amikor az ellentétek egységéről beszélnek, ez nem azt jelenti, hogy ezek az ellentétek azonosak. A gondolkodás - megfelelő szaktudományok tárgya.

A nyelvet a gondolkodással kapcsolatban tanulmányozni nem annyit jelent, hogy a gondolkodást a nyelvvel egyformán tanulmányozzuk. Erre nincs szükség s ez lehetetlen is. Elég a nyelvészeknek, ha a nyelvvel megbirkóznak. Csak hogy mi nyelvészek a nyelv tanulmányozásának nem tulajdonítunk elég fontosságot.

Az előttünk álló alapvető feladat a következő: meghonosítani a marxizmust a nyelvtudományban, másszóval: feltárni e tétel nyelvészeti tartalmát.

Mi kell ehhez?

Ehhez nagy tudományos kutatómunkát és nagy tudományos-módszertani munkát kell végezni.

A tudományos kutatómunka részéről elsősorban fel kell dolgozni monografikusan azokat az alapvető jellegű tetteket, amelyek Sztálin elvtárs munkáiban, ugyanzintén Marxnak, Engelsnek, Leninnek a nyelvtudomány kérdéseiről tett nyilatkozataiban vannak lefektetve.

Feltétlenül szükséges, hogy N.J.Marr akadémikus vulgáris-materialista elméletének hibáit ne csak elvessük, hanem tudományosan le is küzdjük.

Másfelől, feltétlenül szükséges, hogy folytassuk a harcot az idealizmus ellen. Az idealizmus a külföldi nyelvészetben egyre jobban tért hódít. Ez a legbefolyásosabb áramlatokban, a saussureizmusban és annak logikus továbbfejlődésében, a strukturalizmusban észlelhető.

Miben áll ennek az idealizmusnak az alapvető megnyilvánulása?

Ébber a tekintetben a legjellemezőbb jelenség a történeti szemlélettől való eltérés, amit a saussureizmusban és strukturalizmusban figyelhetünk meg.

A maga idején, a XIX. sz. elején a nyelvtudomány annak következtében született meg, hogy történetileg közeledtek a nyelvi jelenségekhez. Erről Engels is beszél. Ezt minden szakember tudja. A XIX. század elejéig volt filozófiai nyelvtan, volt filológiai nyelvtan, de nem volt nyelvtudomány, mivel a nyelvet fejlődésén kívül szemlélték. A nyelvészetet a nyelvnek a fejlődés szemszögéből való vizsgálata hozta létre. Az idealista nyelvészet most a történetiségtől való eltérést összeköti az idealista nyelvfilozófiával. A történeti szemléletet feltétlenül meg kell védeni. Az empirizmus (pozitivizmus) nem tudja megvédeni a történeti szemléletet. A történeti szemlélet megvédeése a dialektikus materializmus elvein alapuló szovjet nyelvészet elsőrendű kötelessége és megtisztelő küldetése. Az idealizmus a nyelvfilozófia hadállásaiból nyomul előre, de mi ezt a terepet nem védelmezzük. Nálunk senki sem foglalkozik nyelvfilozófiával. Feltételezik, hogy ezt majd a filozófusok teszik meg, de a filozófusok, úgy látszik, nem fogják megtenni. És ha meg is teszik majd, nem úgy, ahogy kell; ha nem nyelvészetileg közelednek hozzá, ezt a kérdést nem lehet kellőképpen megoldani. A nyelvfilozófia kérdéseivel maguknak a nyelvészeknek kell foglalkozniuk.

Az idealista nyelvészet visszautasítása még nem jelenti az idealista nyelvészet tudományos legyőzését, mivel megtörténhet, hogy miközben szavakban elutasítják az idealista nyelvészetet, éppen magából az idealista nyelvészetből fognak meríteni ilyen vagy olyan, a legtarthatatlanabb tétételeket, ahogy a Marr-elméletben megtörtént.

Ilyenmódon, egyfelől - harc a vulgáris materializmus ellen, másfelől - harc az idealizmus ellen, az az alap, amely nélkül a marxizmust a nyelvtudományban nem honosíthatjuk meg.

Égész sor konkrét probléma van, amelyeket meg kell alapozni, monografikusan fel kell dolgozni. Ilyen pl. a leíró nyelvtan különleges módszereinek problémája; az orosz nyelvészeti gondolkozás gazdagon van képviselve ezen a téren. Az e téren végzett nagy munka eredményeit mostani állásfoglalásunk alapján kell kritikai elemzés alá vetni.

Sok ilyen alapproblémát, mint pl. a "szó jelentésének" problémáját, a stilisztika problémáját, a mi állásfoglalásunk szerint kell megalapozni, monografikusan feldolgozni. Arról nem is beszéllek, hogy feltétlenül szükség van tankönyvre és sok más, tudományos és módszertani szempontból nélkülözhetetlen dologra, amelyek nélkül az egyetemi nyelvészeti oktatás kellő megszervezése lehetetlen lesz.

Nekünk, nyelvészeknek - akiket Sztálin elvtárs oly sok figyelemben részesített, sokkal nagyobb figyelemben, mint a Felsőoktatás-

ügyi Minisztérium, - csatlakoznunk kell ahhoz az alkotó munkához, amely a marxizmust meghonosítja a nyelvtudományban, mégpedig a ránk háruló felelősség teljes tudatában.

Kifejezést akarok adni annak a szilárd meggyőződésnek, hogy a szovjet nyelvészet minden frisserejű, őszinte és becsületos munkása csatlakozik ahhoz az alkotó munkához, amely a Sztálin elvtárs által a nyelvészek elé állított alapvető feladatok megvalósítására irányul.

A történelem nem ismer olyan esetet, hogy egy államfő a tudományos gondolkodás fejlődését nem a maga politikai tekintélyének erejével, hanem a gondolkodás tudományos érvelésének erejével szabja meg. Ez a mi valóságunkban történt meg először, a világ első szocialista államában, amelyet Sztálin elvtárs, a szocialista tudomány legfőbb zászlóvivője vezet.

Mi, szovjet nyelvészek, mint polgárok és mint szakemberek egyaránt büszkék vagyunk erre.

(Izvesztvija AN SzSzsZR,
Otgvelenyije litveraturi i
jazika, 1950/IX/2. 89-98.1.)

J e g y z e t e k .

1. N.J.Marr, Izbr. rab. (Válogatott művei.) 2.k., 426. 1. (oroszul)
2. U.o. 442. 1.
3. U.o. 427. 1.
4. U.o. 4.k., 272.1.
5. M.Pokrovskij, N.J.Marr (oroszul). Megjelent az Izvesztvija CIK SzSzsZR i VCIK 1928. majus 23.-i számában.
6. N.J.Marr, Izbr. rab. (Válogatott művei). 2.k., 426.1. (oroszul). Kiemelés tőlem. - A.Cs.
7. U.o. 2.k., 414. 1.
8. U.o. 1.k., 281. 1.
9. I.I.Mescsanvinov, O polozsenyiji v linvisztyicseszkoj nauke (A nyelvtudomány állásáról). Megjelent az Izvesztvija AN SzSzsZR, Otgvelenyije litveraturi i jazika, 1948/VI I/6. számában, 484.1. Magyarul: Szovjet Nyelvtudomány, 1950/I, 22-23.1.
10. U.o.
11. F.P.Filin, O dvuh napravlenyijah v jazikoznanyiji (A nyelvtudomány két irányjáról). Megjelent az Izvesztvija An SzSzsZR, Otgvelenyije litveraturi i jazika, 1948/VII/6.számában, 491.1. Magyarul: Szovjet Nyelvtudomány, 1950/I. 54. 1.
12. U.o. Oroszul: 498.1. Magyarul: 46-47.1.